

ארצות הברית ואתגר הגרעין האיראני: ברירה בין חלופות גרועות

אודי אבנטל

תהליך הבשלת תוכנית הגרעין הצבאית של איראן מסתמן כאחד מהאיומים והאתגרים המרכזיים עמם צפויה הזירה הבינלאומית, האזורית ובוודאי ישראל להתמודד בשנים הקרובות. זאת, במיוחד לאור התנהלותה של איראן בחודשים האחרונים, המשקפת באורח ברור נחישות שלא להיכנע ללחץ בינלאומי ולהשיג שליטה במעגל הדלק הגרעיני, שתקנה לה יכולות גרעין צבאיות.

הדרך המדינית (ונתיב הסנקציות)

בדרך זו צועד הממשל האמריקני בשנתיים-שלוש האחרונות במהלכן הניח לבריטניה, גרמניה וצרפת (ה-EU3) להוביל את המשא ומתן עם טהראן. במסגרת זאת, תמך הממשל בהצהרת טהראן (21 אוקטובר 2003) ובהסכם פריז (14 נובמבר 2004), שבמוקדם עמדה התחייבות איראנית להימנע מביצוע כל פעולה הקשורה להעשרה או לעיבוד מחדש של חומרים בקיעים, עד להגעה להסכם ארוך טווח בין ה-EU3 לבין איראן. ארה"ב אף סמכה את ידיה על ההסכם ארוך הטווח שהציעו מדינות אירופה לטהראן (אוגוסט 2005), אותו היא דחתה על הסף, למרות שנכללו בו גם תמריצים שונים. בהמשך, לאחר שאיראן חזרה להמיר אוראניום בניגוד להסכם פריז, תמכה ארה"ב בהצעת הפרשה הרוסית לאפשר לאיראן לקיים תוכנית גרעינית אזרחית, אולם מבלי להעשיר אוראניום בשטחה (אלא ברוסיה).

ההתמודדות עם הסיכונים הכבדים שמציב תהליך התגרענותה של איראן, ובאיזו מהן יבחר, בסופו של דבר, לטפל באיום. מבחינת ישראל מדובר בשאלת מפתח, שכן מהתשובה עליה, היא צפויה, במידה רבה, לגזור את מדיניותה שלה אל מול האיום. המאמר מנתח את האפשרויות השונות הפתוחות בפני ארה"ב, את הזיקות ביניהן, את מידת יעילותן ואת סבירות התממשותן. מעבר לכך, המאמר מבקש להציף מספר שאלות ומשמעויות הנגזרות מניתוח המדיניות האמריקנית, אולם אינו עוסק במדיניות המומלצת לישראל, לא מול ארה"ב ואף לא מול איראן.

למעשה, ניתן לחלק את מרחב החלופות של ארה"ב מול איראן לארבע דרכי פעולה עיקריות: **מדינית, חתרנית, הרתעתית וצבאית**. סביר כי ארה"ב תנקוט בשילוב כלשהו בין דרכי פעולה אלו, ומיצוי אחת מהן צפוי להגדיל את מינון של פעולות הקשורות לאחרות.

ראה כי מדיניותה והתנהלותה של טהראן, מסלול התקדמות האיום הגרעיני שהיא מפתחת ולוחות הזמנים להבשלתו, יושפעו יותר מכל, ממהלכיה וממדיניותה של ארה"ב – מעצמת העל היחידה, ואולי היחידה המרכזת בידיה את העוצמה הדרושה כדי לייצר לחץ ומנופים אפקטיביים – מדיניים וצבאיים – מול איראן.

עמדתה הנוכחית של וושינגטון בסוגיה גורסת כי יש למצות את המהלכים הדיפלומטיים והמדיניים בניסיון לעצור את תוכנית הגרעין האיראנית. בה בעת, חוזרת צמרת הממשל האמריקני על מסר קבוע לפיו במסגרת הטיפול בסוגיית הגרעין האיראני, "כל האופציות נמצאות על השולחן". ברי כי משפט זה רומז על חלופה צבאית, הגם שהממשל מבהיר כי הוא רואה בשימוש בכוח מוצא אחרון, אם וכאשר ייכשלו כל יתר האופציות.

נשאלת, אפוא, השאלה מהן החלופות העומדות בפני הממשל האמריקני במסגרת

איראן דחתה גם את ההצעה הרוסית, אך בפועל ממשיכה להתמקח על תנאיה, ועלתה מדרגה נוספת כשהסירה את חותמי סבא"א ממתקני גרעין וחזרה לפעילות העשרה בהיקף קטן של 20 צנטריפוגות במתקן המחקר בנתנז. לאור עמדתה המתריסה של טהראן, הצליחה ארה"ב להשיג את מבוקשה מזה זמן רב – הכנסת מועצת הביטחון של האו"ם למעגל הטיפול בבעיית הגרעין האיראני (לצד סבא"א). ברקע להתפתחות זאת, ניצבת גם אכזבתן של ה-EU3 ממדיניותה הבלתי מתפשרת של איראן וחבירתן לארה"ב בגיבוש חזית

הציב הנשיא בוש בראש סדר העדיפויות של מדיניות החוץ בכהונתו השנייה.¹ זאת, לאור חשיבותה הרבה עבור ממשלו במסגרת הטיפול במגוון אתגרים מעבר לאיראן: בעיראק, בצפון קוריאה (צפ"ק), בסוריה ובלבנון, בזירה הפלסטינית ועוד.

על רקע היתרונות הגלומים מבחינת הממשל בדרך המדינית ולאור הסיכוי שהיא תניב פתרון סביר לבעיה או לחלופין תוביל ליתר אחדות ונחישות בקהילה הבינלאומית להגביר את הלחץ על טהראן בתגובה לעמדותיה הנוקשות, הסכים הממשל לויתורים משמעותיים שהוצעו

הדבקות בדרך הדיפלומטית אפשרה לממשל להעמיק את השותפות המולטילטרלית - הבינ"ל בכלל והטרנסאטלנטית בפרט - אותה הציב הנשיא בוש בראש סדר העדיפויות של מדיניות החוץ בכהונתו השנייה

אחידה לשכנוע רוסיה וסין לתמוך בדיווח (ולפי הפרשנות האמריקנית בעצם בהפניית) הסוגיה למועצה.

נראה כי דבקותה של ארה"ב בדרך הדיפלומטית והסבלנות הרבה שגילה הממשל במסגרתה, נובעות מהערכה בוודאות כי בנסיבות הנוכחיות אין ברשותה אופציות טובות יותר לטיפול בבעיה. הערוץ הדיפלומטי מאפשר לארה"ב "להרוויח זמן", בין היתר כדי להתמקד בנושא הבער ביותר בתחום מדיניות החוץ – עיראק, שייצובה (שאינו נראה בינתיים באופק), עשוי להרחיב את סל האפשרויות העומדות בפני הממשל במזה"ת, ובכלל זה מול איראן. מעבר לכך, הדבקות בדרך הדיפלומטית אפשרה לממשל להעמיק את השותפות המולטילטרלית – הבינ"ל בכלל והטרנסאטלנטית בפרט – אותה

לאחר העברת הסוגיה האיראנית למועצת הביטחון, צפויים הדיונים במועצה להימשך זמן רב, על רקע דבקותן העקרונית של מדינות אירופה בטקטיקת המשא ומתן, גם אם בתנאים נוקשים יותר מול טהראן, ולאור הסתייגותן העמוקה, במיוחד של רוסיה וסין, ממכשיר הסנקציות. סביר כי בתנאים אלו יוצפו הצעות פשרה נוספות מול איראן במעלה הדרך.

סיכוייה של החלופה המדינית לבדה להניע את איראן לוותר על תוכנית גרעין צבאית אינם גבוהים. טהראן כבר הוכיחה כי בעבור זכותה להעשיר אוראניום ולשלוט במעגל הדלק הגרעיני היא מוכנה לוותר על מה שנתפס בעידן ממשל ח'אתמי ככלי רב ערך ובעל משמעות עמוקה בדיפלומטיה האיראנית – תמיכת מדינות האיחוד האירופי. בנוסף, גיבוש חזית בינלאומית מתואמת, נוקשה ובלתי מתפשרת, שהייתה יכולה אולי לייצר יתר השפעה מול טהראן, לא תהיה משימה קלה להשגה מבחינת ארה"ב, בטווח הנראה לעין.

יתר על כן, גם אם הקהילה הבינלאומית או חלקה (במסגרת "קואליציה מרצון") תבחר בסופו של דבר להטיל סנקציות על איראן, כדי להניעה לפשרה מדינית, הן אינן צפויות להציב איום של ממש על שרידות המשטר השמרני בטהראן; אלא, בוודאי בשלבים הראשונים, להכאיב לאיראן בעיקר במישור הסמלי. בקהילה הבינלאומית ובארה"ב מתמקדים כיום בחשיבה על "סנקציות חכמות", שיבודדו את איראן מבחינה דיפלומטית ומדעית (למשל באמצעות הטלת איסורי נסיעה על מנהיגים, הקפאת נכסים, הפסקת השת"פ המדעי בתחום הגרעין למטרות שלום וכד'), ופחות בעיצומים כלכליים כואבים (דוגמת

לאיראן במהלך המשא ומתן. במסגרת זאת השלימה ארה"ב עם השמטת התביעה לפירוק תשתיות ההעשרה באיראן בהסכם ארוך הטווח שהציעו לה מדינות אירופה; ובתמיכתה בהצעה הרוסית מקופלת למעשה הסכמה לא מוצהרת לחזרתה של איראן להמיר אוראניום לגז במתקן ה-UCF באצפאהן.

נראה כי המהלכים הדיפלומטיים אינם עומדים למצות את עצמם בטווח הקרוב. גם

נציג ארה"ב לסבא"א, גרגורי שולטה, בתדרוך עיתונאים, וינה, 8 במרץ 2006

חרם על יצוא נפט איראני). עיצומים קשים אינם נראים כאופציה מועדפת בשלב זה, שכן מעבר לזעזועים בשוק הנפט העולמי והאפשרות שאיראן תפרוש בתגובה מה-NPT קיים גם חשש שהם יפגעו בעיקר באוכלוסיה האיראנית (כמו הסנקציות שהוטלו על עיראק בעשור הקודם); יגרמו לניכורה וייצרו אפקט לא רצוי: תגובה לאומית של איחוד השורות ותמיכה גוברת במשטר השמרני. התפתחות מעין זו צפויה להגביל מראש את תוחלתה של הדרך השנייה העומדת בפני ארה"ב: האופציה החתרנית או "שינוי משטר".

שינוי משטר

שינוי משטר באיראן, באמצעות תמיכה כלכלית, פוליטית וצבאית בגורמי אופוזיציה ללא הפעלת כוח מצד ארה"ב, היא אופציה הנמצאת מזה זמן רב על שולחנם של מקבלי ההחלטות בווינגטון. הנשיא בוש פנה לא פעם לעם האיראני מעל לראשי מנהיגיו והדגיש שאל לו להשלים עם מעשיהם של "מעטים בלתי נבחרים" (unelected few)² והקונגרס האמריקני "מגלגל" זמן רב חקיקה, שטרם הפכה לחוק, שמטרתה, בין היתר, לקדם את המעבר לדמוקרטיה באיראן.³ מדובר באופציה "קוסמת" כיוון שמחירה הכלכליים, המדיניים והצבאיים נמוכים, ולכאורה טמון בה פוטנציאל לפתרון בעיית התגרענות איראן, או לפחות להפחתת האיום שהיא מציבה, אם מניחים שמשטר יותר פרגמטי ופחות אידיאולוגי יתפוס את השלטון בטהראן. יתרונותיה של אופציית שינוי המשטר מתבלטים ביתר שאת מאז נבחר הנשיא אחמדינז'אד (יוני 2005) המקדם מדיניות אידיאולוגית בוטה יותר ומוחצנת (גם אם מסריו אינם

מחדשים, וכבר בקעו בעבר משורות המשטר בטהראן).

חסרונה המרכזי של אופציית שינוי המשטר טמון בסיכוי הנמוכים להתממש בזמן רלבנטי, קרי לפני שיכולות הגרעין הצבאיות באיראן יגיעו לכדי מיצוי. יתרה מזאת, אחיזתם האיתנה של אלמנטים שמרניים מובהקים בכל מוקדי הכוח באיראן כיום, היא כמעט חסרת תקדים בדברי ימיה של הרפובליקה האסלאמית. קשה לראות כיצד מתגבשת אופוזיציה, גם אם תזכה למימון משמעותי ותמיכה, לכדי איום ואלטרנטיבה של ממש למשטר הקיים, בטווח הנראה לעין. זאת, הגם שבטווח הרחוק יותר, מדיניות הדיכוי התרבותי המסתמנת באיראן תחת ממשלת אחמדינז'אד, צפויה, אם תימשך, להגביר את התסיסה נגד המשטר השמרני.⁴

בכל מקרה, כלל לא מובטח כי גם משטר מתון יותר בטהראן ייאות לויתורים מרחיקי לכת בתחום יכולות הגרעין, שלגבי זכותה של איראן לפתח קיים קונצנזוס לאומי רחב, כולל בשורות חוגים רפורמיסטיים. בשורה התחתונה, שינוי משטר באמצעים "רכים" וחתרניים אינו צפוי להניב תוצאות משמעותיות בתוך זמן קצר ועשוי להבשיל רק בתוך שנים או אפילו עשורים. מנגד, נכונות אמריקנית לפלוש לאיראן כדי להאיץ את השינוי איננה אופציה ריאליסטית בשל המחירים הכבדים ביותר שתידרש ארה"ב לשלם, והיא אינה מצויה כלל על הפרק. מחקרים אף מראים כי חוסר הוודאות הרב הכרוך בשינוי משטר ומורכבותה של משימת ייצוב משטר אלטרנטיבי (כפי שמוכיח בימים אלה המודל העיראקי) אינה מהווה פתרון לבעיות מורכבות כגון בעיית הגרעין.⁵

על רקע כל אלה לא רק שממשל בוש השקיע, עד כה, משאבים מוגבלים יחסית בקידום שינוי שלטוני באיראן (בעיקר מימון שידורי רדיו למדינה),⁶ אלא שהוא אף מקפיד לשמור על ערוצי קשר פתוחים וישירים עם טהראן, למשל סביב הנעשה בעיראק, באמצעות שגריר ארה"ב בבגדאד, זלמי ח'לילזאד.

החלופה הצבאית

מעבר למחלוקת בשורות הממשל בווינגטון בסוגיית הפעלת כוח נגד איראן הפכה שאלת הסיכול הצבאי של יכולותיה הגרעיניות גם **לפולמוס ציבורי ער בארה"ב**. סימן בולט לכך הוא סקר שערך באחרונה העיתון LOS ANGELES TIMES שקבע כי 57% מהאמריקנים תומכים בהתערבות צבאית באיראן אם היא תמשיך בתוכנית הגרעין ותעמוד בפני השגת יכולות צבאיות.⁷

הממשל האמריקני מבין את הסיכונים החמורים הכרוכים בהתגרענות איראן ובראשם מרוץ חימוש אזורי, התחזקות מגמות הטרור במזה"ת ואיום כבד על מקורות האנרגיה ועל היציבות האזורית. על רקע זה הבהירו בכירי הממשל בעבר באופן מוצהר וברור כי ארה"ב לא תסבול (Tolerate) איראן גרעינית. הנשיא בוש וסגנו הדגישו באחרונה כי אסור לאפשר לאיראן – התומכת הגדולה ביותר בטרור – להחזיק בנשק גרעיני; ובנאום פרוגרמטי בו מנה את יעדי החוץ של ממשלו בתחילת כהונתו השנייה (הליפקס קנדה, 1 דצמבר 2004), הצהיר הנשיא כי "אם בעוד 20 שנה המזה"ת יישלט בידי דיקטטורים ומולות שבונים נשק להשמדה המונית ונותנים מקלט לטרור – ילדינו ונכדינו יחיו בעולם של סיוט וסכנה. אסור שזה יקרה (!)".

לאור הצהרותיו הנחוצות של הממשל האמריקני ואסטרטגיית הביטחון הלאומית שאך פרסם, המתקפת את עיקרון ה־preemption ומגדירה את איראן כאתגר הגדול ביותר הניצב בפני ארצות הברית, ניתן להניח כי הוא אכן בוחן ברצינות את האפשרות שיאלץ, בסופו של דבר, לפעול צבאית כדי לעכב/לעצור את פרויקט הגרעין האיראני.

עם זאת, בפני ארה"ב ניצבים מספר אתגרים וקשיים משמעותיים, שעשויים להביא את הממשל בווינגטון לכדי הערכה שהנזק שיגרום סיכול צבאי באיראן עלול להיות גדול מתועלתו. ניתן למנות את הקשיים הבאים:

■ הזירה הבינ"ל ומדינות אירופה

מתנגדות בתוקף למהלך צבאי. הממשל האמריקני עמל רבות כדי לאחות את הקרע הטרינסאטלנטי שנפער בעקבות החלטתו לצאת למערכה בעיראק, ללא הסכמה בינלאומית, לאחר שהבין כי הוא זקוק לשותפות אירופית ובינלאומית בכל אחד מהאתגרים הזירתיים הניצבים בפניו, ובראשם עיראק. מהלך צבאי ללא הסכמה אירופית, רוסית וסינית ישמוט את הקרקע תחת מאמציו של הממשל בזירות אחרות וסביר שיפגע במעמדו גם במזה"ת. על רקע זה, הממשל, גם לאחר מה שמצטייר ככישלון המו"מ בין ה-EU3 לאיראן, ממשיך לגבש בסוגיה האיראנית אסטרטגיה המתבססת על שיתוף פעולה בינלאומי, מתוך רצון שלא להפוך את הבעיה לעניין אמריקני-איראני.⁸

■ תקדים המודיעין בעיראק.

לאחר שלא נמצאו מצבורי נב"ק בעיראק יידרש הממשל להציג ראיות מודיעיניות חותכות ("אקדח מעשן") לקיומן של יכולות גרעין

צבאיות באיראן, כדי להצדיק פעולה צבאית נגדה. עד היום התקשו ארה"ב והקהילה הבינ"ל להוכיח מעבר לכל ספק כי לתוכנית הגרעין האיראנית יישומים צבאיים, ולא ברור אם יוכלו לעשות זאת בעתיד.

■ סיכון מאמץ הייצוב בעיראק

ובאפגניסטאן. ארה"ב משקיעה תשומות עצומות, צבאיות, כלכליות, דיפלומטיות והומניטריות, במאמץ לייצב את עיראק, כדי שתוכל להחזיר באופן הדרגתי את חייליה הביתה ולהפיס את הביקורת בציבור האמריקני. התקפה על איראן, צפויה לגרום תגובה איראנית בעיראק (ואפגניסטאן), שם ביססו האיראנים, בשנים האחרונות, תאי טרור רדומים ויכולות משמעותיות להזרים אמל"ח לגורמי הטרור, ולהסב נזקים לצבא

בממשל האמריקני מתגברים הקולות הגורסים כי מחירה של התקפה צבאית נגד איראן יהיה כבד מדי, וישיג מטרה הפוכה בכך שיאחד את העם האיראני סביב המשטר

האמריקני תוך שיבוש פעולותיו.⁹

■ איום על מהלך הדמוקרטיזציה

האמריקני ההיסטורי במזה"ת.¹⁰ קשיים משמעותיים בעיראק יאימו על יכולתה של ארה"ב לייצב משטר דמוקרטי בבגדאד, שיהווה מודל לחיקוי ברחבי המזה"ת. בנוסף, מהלך צבאי נגד איראן צפוי לחזק מגמות של הקצנה במדינות האזור המוסלמיות, שיקשו באורח משמעותי על המשטרים בהן לאמץ את המודל הדמוקרטי ויעניקו לאיראן הזדמנות לאחד סביבה את העולם

האסלאמי במאבק ג'האדי בארה"ב.

■ תגובה איראנית.

בהתאם לאיומיה הפומביים ומהלכי ההרתעה שהיא נוקטת נראה כי איראן צפויה להגיב להתקפה עליה באמצעות טרור (ברחבי העולם ולא רק בעיראק ואפגניסטאן), טק"ק, איום על חופש השיט במצרי הורמוז, והנעת שלוחיה באזור (דוגמת חזבאללה) לפעול לא רק נגד ארה"ב אלא גם נגד בנות בריתה במזה"ת, ובכלל זה ישראל ומדינות במפרץ. תגובה איראנית עלולה להרחיב את מעגלי ההסלמה באזור, באופן ובהיקף שקשה לחזות מראש.¹¹

■ מורכבות מבצעית.

מקובל להניח כי איראן למדה את לקחי התקפת הכור בעיראק, הסתירה חלק ממתקני הגרעין שלה עמוק באדמה ופיזרה אותם. יתרה מכך, לא ברור האם קיים מודיעין מלא שיאפשר לעצור לחלוטין את פרויקט הגרעין של איראן, גם באמצעות תקיפה מסיבית.¹² בנוסף, ככל שאיראן ממשיכה להמיר אוראניום, פוחתת חשיבותו של מתקן ה-UCF באצפאהן כ"צוואר בקבוק" שהשמידתו הייתה משיגה עיכוב טכני רציני בפרויקט האיראני.

■ נסיקת מחירי הנפט.

התקפה אמריקנית צפויה לגרום לקפיצה חדה של מחירי הנפט, בעידן בו הם יהיו כנראה גבוהים ממילא. על פי הערכות שונות, מחיר חבית נפט עלול להגיע במקרה של עימות צבאי עד לכ-130 דולר לחבית.

ניתוח הסיכונים הכבדים הכרוכים בהתקפה נגד מתקני הגרעין באיראן מעמידים בסימן שאלה את נחישותה של ארה"ב לסכל את איום הגרעין האיראני באמצעות הפעלת כוח צבאי. שיקולי הממשל בעד ונגד מהלך צבאי (בהיבטי עלות/תועלת) יבחנו אל מול הערכותיו והערכות מומחים

ביחס לסיכונים ולאופן בו תגיב איראן להתקפה אמריקני מחד גיסא, וביחס להתנהגותה לאחר שתחצה את הסף הגרעיני, מאידך גיסא.

בהקשר זה ראוי לציין את העובדות הבאות:

■ בממשל האמריקני מתגברים הקולות הגורסים כי מחירה של התקפה צבאית נגד איראן יהיה כבד מדי, וישיג מטרה הפוכה בכך שיאחד את העם האיראני סביב המשטר. יתרה מכך, ישנם גורמים בממשל המעריכים כי לאחר שתשיג את הפצצה, תהפוך איראן לגורם מרוסן ואחראי יותר באזור, מחשש שפעולותיה, בתחום הטרור למשל, יובילו למשבר גרעיני. על רקע זה ישנם גורמים בממשל המודים, באופן לא מוצהר, כי בעוד חמש עד עשר שנים סביר שלאיראן יהיה נשק גרעיני¹³.

■ קהיליית מכוני המחקר בושינגטון וגורמים אקדמיים מובילים נוספים בעלי השפעה רבה על הממשל, גורסים כי התגרענותה של איראן היא בלתי נמנעת, וממליצים לממשל שלא לפעול נגדה צבאית. כך, תומס ברנט (BARNETT), היועץ רב ההשפעה של הפנטגון (שבכיריו מיישמים רבים מרעיונותיו הלכה למעשה) המליץ לממשל בוש לא לבסס את הקדנציה השנייה של ממשלו סביב מאבק במאמציה של איראן להשיג נשק גרעיני. לדבריו, שאיפתה של איראן ליכולת גרעינית היא אך טבעית לאחר שארה"ב הפילה שני משטרים ממזרח וממערב לה (אפגניסטן ועיראק)¹⁴. ודוגמא נוספת: במסגרת מחקר מקיף שפרסם המכון למדיניות אי-הפצה (NPEC) המתבסס, בין היתר, על ראיונות עם גורמים בממשל האמריקני, מגלה אחד העורכים, הנרי

סוקולסקי, כי רק מומחים ואנשי ממשל מעטים מוכנים להודות במוצהר (ובמשתמע מודים שלא במוצהר) עד כמה בלתי מועילה (self-defeating) וצפויה להחמיר את המצב היא אפשרות הסיכול הצבאי¹⁵.

דרך ההרתעה

מורכבותה של החלופה הצבאית והמחירים הכרוכים בה מחזקים את הצורך ביצירת הרתעה אפקטיבית מול איראן. לחלופת ההרתעה שני מימדי זמן: לפני ההתגרענות ולאחריה. במימד הראשון תפעל ארה"ב כדי להמחיש לאיראן שהמשך מאמציה להשגת נשק גרעיני אינו כדאי כיוון שגורם מהלכי נגד שרק יערערו את בטחונה הלאומי, במקום לחזקו. בה בעת יכוונו מהלכי ההרתעה כדי ליצור מנופים ולעצב תנאים שיצמצמו את הסיכונים הגלומים במצב בו איראן תשיג, בכל זאת, יכולות גרעיניות. בהרתעה של "טרור התגרענות" צפויים להשתלב מעבר למהלכים צבאיים גם נדבכים מהחלופות האחרות, דוגמת לחץ כלכלי ומהלכים חתרניים.

אם תיכשל ההרתעה במימד זה, וארה"ב תחליט שלא לממש מהלך צבאי, היא צפויה להשלים עם התגרענות איראן ולעבור לדיאלוג הרתעה "קלאסי" ("מלחמה קרה") במסגרתו תנסה ליצור "כללי משחק" ברורים ומוגדרים מול איראן, בעיקר באמצעות הפגנה והקרנה של כוח; וסביר שגם באמצעות דיאלוג, בערוצים כלשהם, עם טהראן.

בין הדוגמאות שמציעים מחקרים¹⁶ למהלכי הרתעה ולצעדים לעיצוב תנאים נוחים יותר "ליום שאחרי", ניתן למנות:

■ **צעדים צבאיים מובהקים** כגון: הגדלת היקף הנוכחות הצבאית סביב

איראן; פריסת נשק גרעיני על ספינות במפרץ הפרסי; סגר ימי; פריסת מטריה גרעינית על מדינות באזור; חיזוק תחום ההגנה מטיילים במזה"ת; שיפור יכולות יירוט של מטוסים ואמצעים איראניים אחרים לשינוע יכולות גרעיניות באוויר, בים וביבשה; פיתוח יכולות לאיים על שרידות המשטר האיראני (על מנהיגיו, מנגנוני הביטחוניים, מערכות השליטה והבקרה שלו, תשתיתו הכלכלית וכד') יצוא אמל"ח מתקדם למדינות האזור וכיו"ב.

■ **צעדים דיפלומטיים-כלכליים-ביטחוניים** כגון: צמצום פגיעותן של מערכות תשתית והפקת נפט במדינות המפרץ לפיגועי טרור, באמצעות פיתוח מערכות גיבוי; צמצום אפשרויותיה של איראן לאיים על חופש שינוע הנפט במפרץ הפרסי ויצירת אלטרנטיבות תובלתיות למצרי הורמוז, למשל באמצעות פיתוח תשתית צינורות נפט (צעדים מסוג זה יצמצמו את הסיכוי לנסיקה בלתי נשלטת במחירי הנפט, גם לאחר התגרענות איראן); ייצוב הסכמה בינלאומית ואזורית באשר לסנקציות כלכליות ודיפלומטיות שיינקו נגד מדינות המפרץ את ה-NPT (מהלך שירתיע מדינות באזור ממרוץ חימוש במקרה שאיראן תתגרען); הגברת שיתוף הפעולה הביטחוני עם מדינות המפרץ בתחום הלוחמה בטרור, ההגנה הימית והזליגה הגרעינית וכיו"ב.

סיכום ומשמעויות

ארבע החלופות הניצבות בפני ארה"ב לעצירת תהליך התחמשותה של איראן בנשק גרעיני הן בעייתיות, ואינן מובילות בהכרח אל המטרה. סנקציות לבדן ככל הנראה לא יביאו את איראן לשנות כיוון ולוותר על שאיפותיה, ותהליך גיבוש הסכמה

ממכרה האורניום ועד לנשק גרעיני

האורניום מופק ממכרות. לאחר עיבוד החומר הגולמי הכרוי מתקבל חומר המכונה "עוגה צהובה". איראן רכשה חומר זה ממקורות חוץ;	מכרות האורניום "עוגה צהובה"
העוגה הצהובה מועברת למתקן המרת האורניום (UCF) הנמצא באיספהן, בו היא מטוהרת ומוסבת לתרכובת הנקראת אורניום טרהפלואוריד (UF_4);	מפעל להמרת האורניום (UCF) (באיספהן) אורניום טרהפלואוריד (UF_4) (טבעי)
ניתן להמיר את האורניום טרהפלואוריד למספר תרכובות רלוונטיות, אך לצרכינו, הוא מומר לתרכובת הנקראת אורניום הקסהפלואוריד (UF_6) אשר, בתנאי טמפרטורה ולחץ מסויימים, הופך לגז, המתאים לשימוש בצנטריפוגות גז, שיטה נפוצה להעשרת אורניום, המיושמת גם באיראן;	גז אורניום הקסהפלואוריד (UF_6) (טבעי)
בתהליך ההעשרה, הממוקם במתקן תת-קרקעי בנתנו, האורניום הטבעי המכיל כמות זעומה של האיזוטופ 235 (כ-0.7%) מועשר לריכוז גבוה יותר, בהתאם לשימוש המיועד בתוצר. אורניום בהעשרה נמוכה, בסביבות 5%, משמש בעיקר כדלק בכורי כוח גרעיניים. למרות שרוב כורי המחקר בעולם תודלקו מלכתחילה בדלק אורניום בהעשרה גבוהה (80%-90%) הוסבו רבים מהם לשימוש בדלק מועשר לערכים נמוכים יותר (פחות מ-20%) כך שלא יהיה זמין לשימושים צבאיים, הדורשים העשרה לרמות גבוהות (קרוב לודאי מעל 90%); בתהליך ההעשרה המסובך נוצר אורניום הקסהפלואוריד מועשר;	מפעל העשרת אורניום (בנתנו) דלק לכורי כוח גרעיניים גז אורניום מועשר ברמה נמוכה (5% אורניום-235) (LEU) גז אורניום מועשר לרמה גבוהה (> 80%) (HEU)
כדי ליצור אורניום מועשר לשימוש כדלק גרעיני, יש להפיק מהגז המועשר תרכובת המתאימה לשימוש זה;	מתקן להמרה חוזרת של אורניום (באיספהן?)
יש להפוך את האורניום הקסהפלואוריד המועשר למתכת אורניום לצורך שימוש בנשק גרעיני;	מתכת HEU
יש לעבד את מתכת האורניום לשני חצאי כדור (המיספרות) מושלמים;	מתקן עבוד מכני של המתכת (מיקום בלתי ידוע) חצאי כדורים (המיספרות) של HEU
ניתן להכניס את שני חצאי הכדור למכלול מנגנון הנפץ (הכולל חומרי נפץ, מצת גרעיני ונפצים מהירים) המהווה את מתקן הנפץ הגרעיני;	מתקן חימוש גרעיני (מיקום בלתי ידוע) מצת גרעיני ראש נפץ גרעיני מערכת הניפוח הגרעיני
לצורך שימושים צבאיים יש לזווד את מתקן הנפץ הגרעיני בפצצה או ראש נפץ טילי.	אתרי אחסון הנשק

הוכן על ידי אפרים אסכולאי, חוקר בכיר, מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים.

בינלאומית להטלתן מצטייר כארוך טווח וככזה שיאפשר לטהראן לעשות כבדת דרך בתחום המו"פ (באופן מוצהר ו/או בסתר). מהלכי ארה"ב לשינוי משטר באיראן, גם אם יהפכו אגרסיביים יותר, לא צפויים להביא לחילופי שלטון לפני שאיראן תשיג את הפצצה. מחיריו של סיכול צבאי והסיכונים הגלומים בו הם כבדים, ורמת אי הוודאות באשר למצבי הסיום של חלופה זו גבוהה ביותר. בנוסף, גם אם ארה"ב תבחר בנתיב זה לא וודאי שתוכל לעצור לחלוטין את הפרויקט. אופציית ההרתעה רלבנטית במיוחד לתרחיש ההשלמה האמריקנית עם איראן גרעינית, שכן הרתעה של "טרור התגרענות" הכרוכה בהגברת האיום הצבאי ליד גבולותיה של איראן צפויה בעיקר לשכנע אותה בהכרחיותו של נשק גרעיני שיבטיח אותה מפני מהלך אמריקני כוחני.

ברור כי קיימות זיקות רבות בין החלופות השונות וסביר שארה"ב תתמרן את מדיניותה ביניהן, ובמסלולים מקבילים. בין הזיקות עליהן ניתן להצביע:

■ **מסלול מדיני – איום צבאי** – פעולתו הנוכחית של הממשל במגרש המדיני לצד איתות על אופציה כוחנית ("כל האופציות נמצאות על השולחן") כדי להגביר את הלחץ על איראן (הגם שבשלב מסוים יידרש הממשל להכרעה כדי לא לפגוע באמינותו).

■ **סיכול צבאי – שינוי משטר** – החלטה על סיכול צבאי עשויה לאחד את העם האיראני סביב המשטר ולפעול נגד הסיכוי להפלתו (שיש, כאמור, המעריכים שהוא דווקא גדל מאז עלייתו של אחמדינז'אד).

■ **הרתעה בכל דרך**. ביסוס הרתעה יתקיים בכל דרך ובמקביל לחלופות האחרות.

■ **ערוץ מדיני – שינוי משטר** – כשלון

בערוץ המדיני עשוי להניע את הממשל להגביר את מאמציו בתחום שינוי המשטר. בה בעת, "פתיחת מבער" בתחום מאמצי שינוי המשטר המכוונים אל האוכלוסייה האיראנית יערערו את הבסיס להטלת סנקציות שיפגעו באותה אוכלוסייה. והזיקות בין החלופות השונות עוד רבות...

ומספר משמעויות נוספות:

■ **בשורה התחתונה, מהלך צבאי אמריקני לסיכול פרויקט הגרעין האיראני "אינו מונח בכיס"**. המהלך בעל הפוטנציאל הרב ביותר לעכב באורח המשמעותי ביותר את פרויקט הגרעין האיראני, עשוי, בסבירות לא מבוטלת, שלא להתממש.

■ **חשוב להבטיח כי בסופו של יום איראן לא תהנה מכל שליטה שהיא (אפילו לא בהיבטי מחקר מצומצמים) במעגל הדלק הגרעיני**. זאת, גם לא בתמורה להבנה בין איראן לזירה הבינלאומית, שסביר כי ארה"ב תבקש לאמץ אם תעמוד על הפרק, בהיעדר חלופות טובות יותר.

■ **בשנים הקרובות ארה"ב צפויה להאיץ את המהלכים ליצירת הרתעה מול איראן** וייתכן שאף תבקש לפרוס מטריה גרעינית מעל ישראל. מטריה כזו כבר נפרסה, במידה מסוימת, על ידי הנשיא בוש שהתחייב באורח ברור ומוצהר, במספר הזדמנויות, להגן על ישראל, אפילו באמצעים צבאיים, אל מול האיום האיראני.¹⁷

■ **לנוכח המחיר הכבד של סיכול צבאי עשויה ארה"ב לבקש לייצר כלים דיפלומטיים שיבודדו את איראן כמפתחת יחידה באזור של יכולות גרעין, וימנעו התפתחות מרוץ חימוש גרעיני במזה"ת**. במסגרת זאת, ייתכן ותעלה על השולחן שאלת היכולות המיוחדות לישראל בתחום הגרעין, כחלק מהרעיון המסורתי של מזה"ת חופשי מנשק

גרעיני (נושא שכבר הוזכר בהחלטת סבא"א שדיווחה על סוגיית איראן למועצת הביטחון ב-4 פברואר 2006). הצעות לויתור ישראלי על יכולות מועלות כבר יום בושינגטון על ידי מומחים מוכרים, כולל מתחום הבק"ן, כגון ג'וזף סירינסוני ממכון קרנגי והנרי סוקולסקי.¹⁸

הערות

1. נאום פרוגרמטי בביקור בקנדה (הליפקס, 1 דצמבר 2004), הראשון מחוץ לתחור מי ארה"ב לאחר שנבחר בשנית, הגדיר בוש את יעדי מדיניות החוץ האמריקנית במאה ה-21. במסגרת זאת הצהיר הנשיא: "מחויבותנו הגדולה הראשונה היא להגן על ביטחוננו ולהפיץ חופש באמצעות בניית מוסדות בינ"ל ומולטילטרליים ותמיכה בפעולה מולטילטרלית".
2. בנאום "ציר הרשע" המפורסם (נאום לאומה, 29 ינואר 2002) הצהיר הנשיא בוש כי איראן "פועלת באגרסיביות להשגת נשק להשמדה המונית וליצוא טרור, בזמן שמעטים בלתי נבחרים מדכאים את שאיפות העם האיראני לחופש". בנאומו האחרון לאומה (31 ינואר, 2006) הצהיר כי "האומה האיראנית מוחזקת כבת ערובה בידי אליטה מצומצמת של אנשי דת שמבודדת ומדכאת את העם".
3. IRAN FREEDOM AND SUPPORT ACT (גרסת הסנאט S.333) – הצעת החוק מורה לממשל האמריקני, בין היתר, לתמוך במאמצי העם האיראני להגדרה עצמית באשר לצורת השלטון באיראן; ומאפשר לנשיא לספק סיוע כלכלי ופוליטי לגורמי אופוזיציה הפועלים לקידום הדמוקרטיה ולמניעת התפוצה באיראן.
4. על מדיניות הדיכוי התרבותי שמוביל אח-מדינז'אד והצפי להגברת התסיסה במדינה ראה:

Mehdi Khalaji, "Tehran's Renewed War on Culture", PolicyWatch # 1054, Washington

13. David Sanger, "Why Not a Strike on Iran?", *New York Times (The World)*, 22 January, 2006.
14. THOMAS BARNETT בראיון לרדיו NPR, 18 ינואר 2005.
15. Henry Sokolski and Patrick Clawson (ed.), *Ibid*, P.1 המחקר נעשה במימון ובמעורבות משרד ההגנה וצבא היבשה הגם שמובהר בו כי הוא אינו משקף את עמדות הממשל האמריקני.
16. "Deter and Contain: Dealing with Nuclear Iran" in Henry Sokolski and Patrick Clawson (ed.), *Ibid*, Pp 225-256.
17. לדוגמא נאום הנשיא בקליוולנד אוהיו, 20 מרץ 2006.
18. Joseph Cirincione, "Iran and Israel's Nuclear Weapons", *The Globalist* (on the web), 11 March, 2005.
- Henry Sokolski and Patrick Clawson (ed.), *Ibid*, Pp. 16-17.
10. להרחבה אודות האיום על מהלך הדמו-קרטיזציה האמריקני במזה"ת במקרה של התקפה נגד איראן ראה: Thomas Donnelly, "Strategy For Nuclear Iran" in Henry Sokolski and Patrick Clawson (ed.), *Getting Ready for a Nuclear-Ready Iran*, Nonproliferation Policy Education Center (NPEC), Washington DC, October 2005.
11. על הערכות מומחים והמודיעין האמריקני בסוגיה זו ראה: Bryan Bender, "Iran is prepared to retaliate, experts warn", *The Boston Globe*, February 12, 2006.
12. על הקשיים בתחום המודיעיני ראה: Patrick Clawson, "How to Reign in Iran without Bombing it", *Los Angeles Times*, October 15, 2004.
- Institute, 21 November 2005;
- David Ignatius, "Containing Iran", *Washington Post*, January 20, 2006.
5. Richard N. Haass, "Regime Change and its Limits", *Foreign Affairs*, July/Aug, 2005.
6. יצוין כי באחרונה הכריז הממשל על מאמץ חדש של תמיכה בשינוי פוליטי באיראן באמצעות סיוע כלכלי לגורמי רפורמה, או-פוזיציה ופעילי זכויות אדם באיראן. למטרה זו ביקש הממשל מהקונגרס הקצאה של 75 מליון דולר (בנוסף על עשרה מליון שכבר מוקצים לכך).
7. Greg Miller, "57% Back a Hit On Iran If Defiance Persists", *Los Angeles Times*, 27 January 2006.
8. David Ignatius, "Containing Iran", *Washington Post*, January 20, 2006.
9. על יכולות איראן בעיראק ראה בהערכת האיומים השנתית שהציג מנהל המודיעין